

BO'LAJAK MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARI TARBIYACHILARINING KASBIY- MADANIY MUNOSABATLARINI SHAKLLANTIRISH

M.E.Xallokova

FarDU katta o'qituvchisi,

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

O.B.Saydaxmedova (Yo'Ichiboyeva)

FarDU talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7927658>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-May 2023 yil

Ma'qullandi: 06-May 2023 yil

Nashr qilindi: 12-May 2023 yil

KEY WORDS

Kompetensiya, kompetentlik, umumiy, maxsus, ekstremal, metodik, ijtimoiy, shaxsiy, kasbiy kompetentlik, bilim, ko'nikma, rivojlanish.

ABSTRACT

Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisida kasbiy kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha nazariy bilimlar va uslubiy ko'rsatmalar berilgan. Kompetentlik sifatlarini shakllantirish yuzasidan tavsiyalar keltirilgan. Ma'lumot va tavsiyalar bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirish uchun yo'naltirilgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisida kommunikativ qobiliyatini shakllantirishda tarbiyachiga qo'yiladigan talablar va ularni amalga oshirish yo'llari haqida so'z boradi.

Zamon rivojlanib borar ekan, har bir faoliyat o'zida yangicha usullarni qo'llash zaruratini keltirib chiqaradi. Xususan, maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishning eng muhim bo'g'inida turganliklari tufayli, mazkur yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi pedagoglar zimmasiga chuqur mas'uliyatni yuklaydi. Bu mas'uliyatli vazifani samarali ado etishda tarbiyachi o'zida kasbiy kompetentlikni shakllantirgan bo'lishi g'oyatda muhimdir.

Maktabgacha ta'lim bolani yangi hayot pog'onasiga tayyorlashdek muhim vazifani bajaradi. Bolaning ijtimoiy hayotga kirib borishining dastlabki bosqichi tabiiyki, oson kechmaydi. Chunki bola faqatgina ota-onadan iborat bo'lgan tor doiradan tashqariga chiqadi va jamoaviy hayotga qo'shiladi. Bu jarayon turlicha individual xususiyatli bolalarga turli xil ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachining vazifasi bolaning jismoniy va ruhiy xususiyatlaridan kelib chiqib, uni jamoaviy hayot tarziga ko'niktirish va jamoada erkin yashash malakasini shakllantirishdir. Jamoaviy muhit bolada ijobiy xislatlarni vujudga kelishiga turtki bo'ladi.

Kompetentlik – kasbiy mahorat belgisi sifatida pedagogdan talab qilinayotgan xususiyatdir. –Kompetentlik so'zining ma'nosi xabardorlik, obro' o'z sohasi bo'yicha keng qamrovli tushuncha va tajribaga ega bo'lish bilan belgilanadi. Kompetentsiya-shaxsiy sifat bo'lib, turli xil vaziyatda pedagogik faoliyat va ijtimoiy hayotda ifodalanadigan qobiliyat, bilim, ko'nikma va malaka hisoblanadi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Kreativ kompetentlik – pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondashish, o'zining ijodkorlik

malakalariga egaligini namoyish eta olishdir. Tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyani rivojlanishini aniqlashda, kasbiy kompetensiya moduli yaratiladi. Ya'ni, bunda kasbiy kompetentlikni tashkil qiluvchi muhim komponentlarni aniqlashdan oldin, uning yaxlit manzarasi yaratiladi. Kasbiy bilim va tushunchalarni egallashdan avval kasbga nisbatan mehr va qiziquvchanlik aniqlashtiriladi. Qachonki, kasbiy faoliyat egasi o'z faoliyatiga mehnat deb emas, sevimli mashg'ulot sifatida qarasa unda ijodiy qobiliyat rivojlanib boradi. Kasbiy kompetensiya moduli bu – qiziqish va ishtiyoq bilan kasbiy bilim va tushunchalarni egallash, bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash asosida kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish va faoliyatni qadriyat sifatida baholashga erishishdan iborat. Mazkur modul egasiga aylanish kasbiy faoliyatda duch kelinadigan turli holatlarda samarali yechimlardan avtomatik foydalanish ko'nikmasini vujudga keltiradi.

Bo'lajak tarbiyachilarda muomala madaniyatini, muloqot qilishda axloqiy normalarga rioya qilish xususiyatlarini shakllantirish – bu tarbiyachining kommunikativ qobiliyatini o'stirish jarayoni hisoblanadi. Demak, kommunikativ qobiliyat asosini tarbiyachining nutqiga qo'yiladigan talablarning bajarilishi sanaladi.

Metodik adabiyotlarda tarbiyachining nutqiga quyidagi talablar qo'yilgan:

- Nutqning to'g'riligi;
- Nutqning aniqligi;
- Nutqning mantiqiyliigi;
- Nutqning sofligi;
- Nutqning ta'sirchanligi.

Mazkur talablar mazmuniga chuqur yondashish asosida shunday fikrga kelish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarida kommunikativ qobiliyatlar yuqoridagi talablarga javob berishi natijasida shakllanadi.

Kommunikativ kompetensiya – turli vaziyatlarda muloqot vositalarini qo'llay olish ko'nikmasi hisoblanadi. —Ilk qadam davlat o'quv dasturida kommunikativ bolalarda kompetensiyani shakllantirish muhim yondashuv sifatida qaraladi. Shunday ekan, tarbiyachi shuni anglashi zarurki bolada kommunikativ kompetensiya, avvalo, tarbiyachida ana shu qobiliyat mavjud bo'lsagina shakllana olishi mumkin. Agarda, tarbiyachi nutqida muloqot vositalaridan unumli foydalanmasa, bolalar bilan erkin muloqot shaklidagi suhbatlar uyushtirib borilmasa bolalarda mazkur kompetensiyaning rivojlanishi juda sust namoyon bo'lishi mumkin. Kattalar bilan bevosita muloqot qilish bola nutqiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar atrofdagilarga taqlid qilganlari holda nafaqat to'g'ri talaffuz, so'zlarni to'g'ri qo'llash, iboralar tuzish sirlarini, balki kattalarda (pedagoglar, ota-onalar, oila a'zolari va boshq.), atrofdagi bolalarda uchrab turadigan nutq nomukammalliklarini ham o'zlashtirib oladi. Bolalarning nutq madaniyati pedagogning (va boshqa katgalarning) nutq madaniyatiga bevosita bog'liq bo'ladi.

Doimo kichkintoylarning diqqat-e'tibori markazida turadigan va ular bilan muloqot qiladigan tarbiyachining nutqi bolalar ona tili, kommunikativ nutq madaniyati namunalarini oladigan asosiy manba hisoblanadi, shuning uchun u nafaqat to'g'ri so'zlashi, ona tilining barcha tovushlarini aniq va tushunarli qilib talaffuz etishi, balki u muayyan balandlikdagi ovozda bosiqlik bilan so'zlashi, uning nutqi intonatsion jihatdan ifodali, grammatik jihatdan to'g'ri rasmiylashtirilgan, ravon, tushunish uchun oson bo'lishihamda so'z bilan belgilash to'g'ri va aniq amalga oshirilishi lozim. O'z nutqiga nisbatan beparvolik bilan munosabatda bo'lish

natijasida ayrim kamchiliklar tilga qattiq o'rnashib qolishi va keyinchalik so'zlovchi uni sezmay qolishi mumkin. Masalan, nutqning shoshqaloqligi, tushunarsizligi, bir ohangdaligi (monotonligi), ovozning kuchliligi, ayrim tovushlar, so'zlarni noaniq talaffuz qilish kabi nuqsonlar sezilmasdan qoladi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllanishi va rivojlanishida ularning nazariy va amaliy tajribalarga asoslangan bilimlarni chuqur egallab borishlari bilan bog'liq. Tarbiyachilarning kasbiy kompetentlik shkalasi bo'yicha o'zini rivojlantirib borishi asosida ularda kasbiy kompetensiyani tarkib topib borishiga erishiladi.

Doimiy ravishda kasbiy o'sishga erishish va kasbiy malakani oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olish, mustaqil ravishda kasbiypedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, odatiy kasbiy-pedagogik vazifalarni to'g'ri hal qilish va o'z mehnatining natijalarini real baholash malakasiga egalik, mutaxassisligi bo'yicha yangi bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda izchil o'zlashtirib borish qobiliyatiga egalik kabi bosqichlar asosida o'z imkoniyatlarini o'lchovdan o'tkazish va hu asosida o'z oldiga yangi vazifa va maqsadlarni belgilab olish mumkin. Ta'lim tizimida tom ma'noda bolalarga sifatli, foydali, muhim, zarur, kerakli va amaliy ahamiyatga ega ma'lumotlarni tizimli ravishda yetkazib bera olishi uchun bugungi kun pedagogi axborotlarni tezkor qabul qilish, qayta ishlash va talabalarga samarali, qiziqarli tarzda yetkazib berishning uddasidan chiqq olishi zarur.

Bu esa pedagogning kasbiy kompetentlik sifatlari, pedagogik mahorat asoslari hamda kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishi zaruriyat sifatida kun tartibiga olib chiqmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Asqarova O.M. Pedagogika: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik / O.M. Asqarova, M. Xayitboyev, V.S. Nishonov; O'zR oliy va o'ra-maxsus ta'limvazirligi. – T.: –Talqin, 2018. – 288 b.
2. Abdullaeva SH.X. Pedagog professional kompetentligini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari: Psixol.f.d. (DSc) ... dis-ya avtoreferati: 19.00.05. –T.: O'zMU, 2019. – 61 b.
3. Khalloкова, M. (2022). Modernization of the education system in nongovernmental educational institutions. Society and Innovations, 3 (1), 151-157.
4. Ergasheva D. O 'ZBEK XALQ ERTAKLARINING TURLARI VA ULARNING TASNIFI //Talqin va tadqiqotlar. – 2023. – T. 1. – №. 22.
5. Ergasheva D. BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QUVCHILARIDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI TARBIYALASH //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2023. – T. 1. – №. 5. – С. 51-53.
6. Soliyev I. S., Ergasheva D. S. EASTERN THINKERS' VIEWS ON EVERYWHERE EDUCATION OF CHILDREN //Journal of Advanced Research and Stability. – 2022. – T. 6. – С. 309-315.